KLIIMAMINISTEERIUM

KlimS kestliku toidusüsteemi töörühma kohtumine

Tallinn 14. veebruar 2024

Algus kell 11.00 lõpp kell 16.00
Juhatas: Madis Pärtel
Protokollis: Õie-Liisi Puusemp (Civitta Eesti AS)

Võtsid osa: Helena Anderson (EMÜ), Marilin Eessalu (Eesti Keskkonnaühenduste Koda), Farištamo Eller (MTÜ Loomus), Jane Mättik (Eestimaa Talupidajate Keskliit), Ahti Kalde (Sadala Agro), Airi Külvet (Mahepõllunduse Koostöökogu), Jakob Lindam (Aru Põllumajandus), Sirly-Ann Meriküll (EKUK), Ants Noot (EPKK), Mikk Plakk (Paul-Tech), Madis Pärtel (ReM), Merilyn Möls (KLIM), Kersti Rannamäe (Eesti Turbaliit), Katrin Rannik (ReM), Ann Riisenberg (KLIM), Eliis Salm (TalTech), Elena Sapp (EPKK), Laura Uibopuu (Eestimaa Looduse Fond), Ants Viira (METK), Maria Värton (KLIM), Argo Peepson (ReM), Tiit Plakk (Paul-Tech), Jane Jäger (PRIA), Eleri Pulk (KLIM), Erin Triin Männi (KLIM), Cris-Tiina Pärn (EKUK), Heili Sõrmus (ReM), Robert Kond (ReM), Sandra Salom (ReM)

Veebis: Madli Murumaa (Taimne Teisipäev), Katrin Tamm (Nordic Milk), Helen Karu (Keskkonnaagentuur), Eve Suursild, Stanislav Stõkov (EKUK), Kuldar Rikma (HKScan), Petri-Jaan Lahtvee (TalTech), Gerry Konnov (Isamaa), Karel Kuningas (Parempoolsed), Evelin Heiberg (Orkla), Üllar Huik (Toiduainetööstuse Liit), Mart Kullamaa (Eesti 200), Kädi Ristkok (CleanTech Estonia), Simone Sui (Sustinere), Veljo Ipits (Salvest), Andri Haran (MKM), Marcus Ehasoo (Vabaühenduste Liit), Mart Kiis (KLIM), Merit Mikk (Mahepõllunduse Koostöökogu)

Päevakord

- Kestliku toidusüsteemi potentsiaal kasvuhoonegaaside heidet vähendada aastaks 2030 (REM, EKUK, KAUR)
- Arutelu:
  - kuidas leida võimalusi heite vähendamise mahtude suurendamiseks?
  - Millised on (täiendavad) võimalused heite vähendamise potentsiaali realiseerimiseks?
  - Missugused olulised põhimõtted ja reeglid tuleb kliimaseaduses sätestada?
  - Mida tuleks muuta teistes seadustes, arengukavades jms, mis aitaks põllumajanduse kliimamõju vähendada, aga mida ei ole asjakohane reguleerida läbi kliimaseaduse?
- Arutelude kokkuvõte. Edasised sammud.

1. **Kestliku toidusüsteemi potentsiaal kasvuhoonegaaside heidet vähendada aastaks 2030**

Ettekande slaidid lisatud

Arutelu:

- Tarbija vaade (toidu ja vee raiskamine, ringmajandus, jäätmekäitlus) on välja jäänud, tootmine on seotud ka tarbimisega, see peaks ka olema tugevamalt integreeritud.

- Kas eelnõu jõuab millalgi ka töörühma ette?

Vastus: eelnõu ei ole veel kellelegi jõudnud, kliimaministeerium kirjutab seda. Oluline ei ole ainult mitte see, mis kliimaseadusesse saab, vaid tuleb ka kogu protsess läbi mõelda, kuidas midagi teha, kuidas eesmärkideni jõuda.

- Kas kliimaseadust vaadatakse paketina (teiste seaduste muudatused). Oleks lihtsam paketina vaadata?

Vastus: paketi kokkupanemine võtab ilmselt rohkem aega. Valdkondlikud aktid ja seadused tulevad hiljem. Enamus meetmeid on juba kuskil kirjas, lähevad ka uue seaduse seletuskirja, ka olemasolevate regulatsioonide muutmine. Oluline on leppida kokku, mida on vaja muuta.

- Slido: Millistes tegevustes näed kõige suuremat potentsiaali kestliku toidusüsteemi kliimaeesmärgi täitmisel?
    - täppismajandamine
    - taastav põllumajandus
    - süsiniku sidumine
    - karjatamine
    - toiduraiskamise vähendamine
    - rohumaad
    - taimse toidu tootmise ja tarbimise suurendamine

Lisameetmed 2030. aasta eesmärgi täitmiseks (WAM)

<u>Taimekasvatus: mineraalväetiste kasutamise vähendamine</u>

- Sisseostetav kogus on sisuliselt kasutatav kogus, Eesti ei re-ekspordi väetisi.
- Miks on taimekasvatuse all ainult mineraalväetiste vähendamine?

Vastus: see on ainult JJM kontekstis. Vähendamine on võrreldes 2021. aastaga.

- Kuidas korreleerub Talust taldrikule eesmärgiga?

Vastus: Lisameetme eeldus on hetkel ReMi väljapakutud. Talust taldrikule ei ole ainult lämmastikväetiste vähendamise eesmärk. Sealne eesmärk on vähendada leostumist 50%, mille eesmärk toob kaasa väetiste vähendamise 20%. Eesmärk on EL-ülene, see ei tähenda, et kõik riigid peavad igaüks eraldi vähendama 50% (ja 20%).

- Miks ei ole arvestatud muldadesse süsiniku salvestamise potentsiaaliga?

Vastus: ei ole head turvasmuldade mullaseiret, kui oleks mullaseire püsivam, siis annaks see meile ka hinnangu, kuidas meetmed tegelikult mulla seisundit parandavad. Mineraalmuldades C-sidumise potentsiaali on väga keeruline hinnata, kuna see sõltub väga palju konkreetse koha mullaomadustest. Täpsemalt on erinevaid meetmeid kirjeldatud LULUCF sektori sidumisvõimekuse analüüsis: https://kliimaministeerium.ee/media/4036/download.

- Praeguse prognoosi piires püsimine ei vii kaugele. 10% ei ole maksimum, mida me teha saaksime. Erinevate tehnoloogiate ja taimekasvatuslikke võtetega saaks rohkem. Mineraalväetiste vähendamise eesmärki aitab saavutada ka mahepõllumajanduse osakaalu suurendamine (Talust taldrikule eesmärk on 25% Euroopa Liidu põllumajandusmaast).

<u>Loomakasvatus: karjatamise osakaalu suurendamine ja loomade arvu stabiliseerumine</u>

- Kas eesmärk on, et suurendame ka karjatatavate ammlehmade arvu 23%? Lihaveiste puhul on juba karjatamine praktiliselt 100%, ainus võimalus karjatamise protsenti suurendada on loomade arvu suurendamine.

Vastus: ei ole. Küsimus on alusandmete kvaliteedis, probleem on teada, püüame andmeid kvaliteetsemaks saada.

- 5% piimalehmadel on väheambitsioonikas, samuti 25% noorloomadel.

Vastus: tegutseme edasi, et statistika paika saada.

- Algandmete parandamise osa, võiks kasutada pigem PRIA põllumajandusloomade registri andmeid, kuigi ka sealt ei saa kätte karjatatavate loomade täpset osakaalu, sest praegu puuduvad loomade registris andmed loomade karjatamise kohta. Seda saab kaudselt arvutada läbi erinevate makstud toetuste, nt loomade karjatamise toetus, loomade heaolu toetus. Eesti on EL-is tagapool loomade arvu osas – loomade arvu vähendamine ei saa olla eesmärk. Eelkõige tuleb karjatatavate veiste arvukust suurendada, seda enam et Eestis on võrreldes EL-ga üks madalaimaid loomkoormusi ha kohta, sh karjatatavaid veiseid. Kuna maheloomakasvatuse üks põhinõudeid on karjatamise kohustus, siis aitab see meetmena hästi kaasa ka karjatamise säilitamisele/suurendamisele. Keskenduda loomade arvu asemel loomade pidamise viisile – karjatamisele ning integreerimisele taimekasvatusega. Oleks ehk vaja andmeid parandada ja näidata, milliselt osakaalult millisele osakaalule on eesmärk suunatud. Väldiks segadust andmetes.
- Loomade arvu vähendamine, et heidet vähendada. Samas see ei lähe kokku orgaaniliste väetiste suurema kasutamisega. Selleks, et mullad rohkem süsinikku seoksid, oleks ilmselt vaja hoopis rohkem loomi.
- N-väetisi saaks vähendada, kui loomade arv tõuseks (org. väetised). Praegu tuuakse nt org. väetist Hollandist.
- Loomade arvu stabiliseerimise prognoos: kui toodang lehma kohta tõuseb, siis heide tõuseb, kas see on arvestatud?

Vastus: jah, piimakus on arvesse võetud. Samas peaks eesmärk olema mitte piimatoodangu pidev kasv, vaid toodangu kvaliteedi paranemine (kuivainesisaldus), loomade heaolu, nende paremad pidamisviisid ja eluea kasv.

- Keskkonna- ja kliimaeesmärkide seosed: *win-win* situatsioonid saavad tekkida. Kindlasti tuleb vältida meetmeid, mis toovad küll kliimakasu, ent süvendavad mõnd muud põllumajandusega seotud keskkonnaprobleemi. Meetmete loetelu: mitmekesisus tootmises, püsikud, maastikuelementide rajamine, agrometsandus, maheviljelus, mulla taimedega kaetuna hoidmine, kündmise vähendamine.
- Kliimaseaduse kontekstis ei ole õige rääkida, et loomade arvu peaks tõstma. Intensiivne loomakasvatus tekitab palju heidet.

Vastus: Eestis ei ole ühtegi suurtööstuslikku loomafarmi, on võimalik ka 0-heitega teha.

- Elurikkus ja (pärand)niidud – nende säilitamiseks on samuti loomi juurde vaja.

<u>Loomakasvatus: biogaasi tootmine</u>

- CO_2 läheb tulevikus ka ilmselt ringlussevõttu, digestaat põllule, gaas võiks vähendada ka põllumajandusliku transpordi jalajälge.
- Ettevõtteid, kus biogaasi saaks toota, meil on, aga kas neil on motivatsiooni investeeringuid teha?
- Riik peaks ehitama välja gaasitrassid.

- Biogaasijaama läheb praegu asju, mis ei peaks sinna otse minema minema (nt õlleraba). Õlleraba võiks esmalt kasutada toiduks-söödaks ja jääk alles suunata biogaasitootmise. Ka loomsete jäätmete mitmekesisem kasutamine toormena.

Kütused: alternatiivkütused metsa- ja põllumajandusmasinatel

- Eraldi välja tuua põlluharimise vähendamine seoses taastava põllumajandusega ja siduda väetiste osaga.
- Mitte ainult investeeringud, vaid teha ka vastavad seaduste muudatused.

Maakasutuse muutus: metsastamine põllumaal

- Keskkonnakaitse mõttes tekitab küsimusi, ei tohiks kõrge (loodus)väärtusega põllumajandusmaad metsastada. Milliste liikidega, millise liigirikkusega?
- Püsirohumaal talletatava süsiniku kogus võib kohati olla suurem kui metsas.
- Pigem on oluline ribade ja maastikuelementide tekkimine (metsaribad põldude vahel, puude-põõsastega kraaviservad, põllusaared, rohumaaribad, hekid jmt).
- Metsastamine põllumaal rea võiks meetmena maha võtta.
- Põllumaal, kus on madalama kvaliteediga muld, võib see olla ka positiivne. Puud on olulised erosiooni ärahoidmiseks, tuuletõkkeks. 6000 ha aastas on väike maht, tuleks mõistlikult rakendada.
- Sõnastada ümber maastikuelementidest lähtuvalt.
- Meede peaks olema mitte metsastamine vaid metsastumine.

Maakasutuse muutus: metsastamine looduslikul rohumaal

- Vastuolus riikliku poliitikaga, elurikkuse eesmärkidega.
- Meede tuleks maha võtta.

Maakasutuse muutus: märgalaviljelus

- Turvasmuldadel veetaseme tõstmine on kulukas meede. Kliima seisukohalt pikas perspektiivis mõistlik.
- Märgalaviljelus ei ole 100% sama, mis turvasmuldade veetaseme tõstmine. Märgalaviljelus hetkel veel nišivaldkond, mille arendamiseks ja käivitamiseks on vajalikud rakendusuuringud ja investeeringud
- Kui lähendada läbi eesvoolude (riigi hallata), mõjutab eraomandis põlde ja metsi, maa võib minna põllumajanduslikust kasutusest välja.

Maakasutuse muutus: turvasmuldade viimine rohumaa alla

- Kliima aspektist turvasmuldade viimine rohumaa alla peaks käima koos veetaseme tõstmisega, vajalik, et kliimaefekti saavutada. Soovitatav on veetase 20-30 cm allpool maapinda.
- Kui külvikorras on taimed, mis vähendavad N-väetiste kasutamist, taimed, mis kasvatavad kiiresti suure biomassi, siis kuidas see inventuuri andmeid mõjutab?

Vastus: lühiajaliselt taimed LULUCF arvestusse ei lähe.

- Miks ei lähe? Kanep nt seob süsinikku rohkem kui puitmass (noor mets). Samuti nt märgalaviljelus.

Vastus: inventuuri metoodika seab piirid. Hinnatakse erinevate põllukultuuride mõju mulla süsinikuvarule. LULUCF-is on eraldi kategooria ”puittooted”, teiste biotoodete jaoks ei ole. Jätame meelde selle argumendi ja vaatame, mida teha saab.

Cris-Tiina Pärn (EKUK) vaatas üle, lühiajaliste kultuuride süsiniku sidumine ei lähe arvesse. Kui on kuidagi statistikas sees, siis läheb arvesse (kui on seotud mõne puidutootmise kategooriaga, nt tselluloosiga). Metoodikaid täiendatakse – riikidelt kogutakse ettepanekuid metoodikate kohta, mida peaks arendama. Kuni 2027. aastani metoodikat ei täiendata.

Mingeid muudatusi saab teha ka riigispetsiifiliselt olemasoleva metoodika raamides. Uute kategooriate lisamine ei ole selline muudatus, mida saaksime ise teha.

- Kust tulenevad ettepanekud metoodikate muutmiseks?

Erinevatest allikatest, teadlastelt, ettevõtetelt jne.

Maakasutuse muutus: turvasmuldade viimine rohumaa alla ja maadevahetus (kultuurrohumaa põllumaaks ja looduslik rohumaa põllumaaks)

- Samas ikka kuskil looduslik rohumaa küntakse üles, ei peaks tegema, välja võtta.

Lisameetmed 2030. eesmärgi seadmiseks:

- Taastava põllumajanduse kontseptsioon: teadlikkuse tõstmisega piirdumine on liiga vähe, lähtuda eesmärkidest nagu elurikkuse tõstmine ja süsiniku talletamine. Toeks peaksid olema õiglase ülemineku mehhanismid, toetada neid põllumehi, kes uute meetmete läbi võivad oma senised sissetulekuallikad kaotada (nt kui haritavad põllumaad on 100% turvasmuldadel).
- Tarbija suunamine – konkreetsed arvutused on võimalikud, erinevad toidu CO_2 ekvivalendid on olemas. Vahe impordi ja isetoodetud toidu vahel. Tarbija valikute suunamiseks on olemas erinevaid tööriistu (nt toidufoor).
- Riikliku ja avaliku sektori tellimus on ka oluline ja peaks lisama meetmeid selles valguses.
- Taimse toidu tootmise toetamine – võiks olla üleminekutoetus.
- Taimne toit hooajaliselt – peaks olema aastaringselt saadaval, tugevam kohaliku toidu, sh puu- ja köögivilja eelistamine.
- Jäätmedirektiivi ettepanekutega arvestada.
- Uuringutest üksi on vähe, vajalik koostöö teadusasutustega, et uuringuid ka ellu rakendada, nt taastava põllumajanduse kontekstis.
- Tarbimisega seotud KHG heite muutus tuleb tegelikult lõpuks ju ka inventuurist välja, aga viibega. Kasvuhoonegaaside riiklik arvestus on siiani tootmis- ja mitte tarbimispõhine. Sellise arvestussüsteemiga vähendatakse riiklikku kasvuhoonegaaside hulka nõnda, et imporditakse tarbimise rahuldamiseks suure keskkonnamõjuga tooted hoopis sisse. Keskenduda tuleb aga sellele, kuidas mõjutada kohalikku toidutarbimist nii, et see looks nõudluse kohalikule kestlikule tootmisele.
- Toidu jalajälgede hinnastamine – peaks tarbima seda, mille jalajälg on väiksem ja mis on kodumaine.
- Ei tohi unustada toitumissoovitusi ja kliimaeesmärke. Ei tohi keskenduda lihtsalt sellele, mis meeldib.
- Lisameetmetes ei ole mainitud loodushoidlikult toodetud ja maheliha.
- Küsimus ei ole mahetoodete puhul mitte kasvatamises, vaid hoiustamises, väike ja keskmised farmerid ei saa sellega hakkama.

Kliimamuutustega kohanemine

Slido: kliimamuutustega kohanemisel olulised meetmed:

- taastav põllumajandus
- mullakaitse
- mitmekesistamine
- põllukultuuride valik
- aretus, sh loomade aretus

Meetmed:

- Meetmetest on puudu seire, saaks teha järeldusi, et mis toimib ja mis mitte. Pidev riiklik seire on ülioluline, et langetada andmepõhiseid otsuseid. Erinevate projektide raames pisteliselt andmete kogumine ei paku pikaajalist ega täielikku ülevaadet.
- Samuti on puudu tehnoloogiline pool – ülioluline, tagamaks kohanemist muutuvate oludega (masinad, seadmed ja tehnoloogia).

2. Arutelu

- Millised on (täiendavad) võimalused heite vähendamise potentsiaali realiseerimiseks?
- Kas mõne meetme rakendamise mahtu võiks suurendada, et saavutada suurem KHG netoheite vähendamine?
- Missugused olulised põhimõtted ja reeglid tuleb kliimaseaduses sätestada?
- Mida tuleks muuta teistes seadustes, arengukavades jms, mis aitaks põllumajanduse kliimamõju vähendada, aga mida ei ole asjakohane reguleerida läbi kliimaseaduse?

Sandra Salomi rühm:

- Kui meetmeid hinnata, siis on oluline vaadata neid ka koosmõjus (nt N-väetiste vähendamine koos alternatiivsete väetistega ja nende heitega).
- Väetiste alternatiivid, nt kompostimine. Õigusruum peaks olema mittepiirav.
- Kui õigusaktid üle vaadata, siis kindlasti paketina (erinevad seotud meetmed ja regulatsioonid koos).
- Isevarustatus – köögiviljade tootmine jms. Vaja tekitada nõudlus, nt kestlikud ja rohelised hanked. Köögiviljad – vaja investeeringuid hoiustamise osas, mh maheköögiviljakasvatuse soodustamine hoiustustingimuste kättesaadavaks muutmisega väiksematele mahetootjatele.
- Karjatamise puhul vaadata üle alusandmed ja metoodikad.
- E-põlluraamat peaks olema kohustuslik.
- Sigu karjatada ei tohi, aga seakatku vastu võiks aidata metsloomadele lisasööda viimise piiramine.
- Kütused – ülehinnatud alternatiivkütustel põllumajandusmasinatele ülemineku meetme rakendamise mahtu. Võiks keskenduda logistikale ja lühitransport viia põllumajandusveokite peale.
- Biogaasi tootmine – taristu arendamine riigi ülesanne.
- Maakasutus – metsastamine ei tohiks sellisel kujul sisse jääda, keskenduda pigem maastikuelementidele ja elurikkuse suurendamisele.
- Maaomanik ja tootja ei ole sageli samad ja neil on erinevad huvid.
- Väärtusliku põllumajandusmaa kaitse, ei tohi suunata liiga palju metsastama.
- Oluline jälgida ka süsinikusertifitseerimist, et see ei suurendaks metsastamist.
- Turvasmullad – tuleks viia rohumaa alla ja veetaset tõsta, on vaja täpsemaid andmeid, et meetme potentsiaali hinnata.
- Turvasmuldade viimine rohumaa alla ja maadevahetusega loodusliku rohumaa põllumaana kasutuselevõtt – peaks meetmetest välja jätma.
- Taastava põllumajandusega kaasneb ka kütuste kokkuhoid.
- Puuduvad täpsed andmed, täpne metoodika, andmed tehnoloogiate kohta.
- Kohanemine – maaparandussüsteemide leevendusmeetmed, looduslike rohumaade soodustamine, kodumaise toidu soodustamine.
- Vältida meetmete puhul vasturääkivusi – tootja peab ka aru saama, mida temalt oodatakse.

Argo Peepsoni rühm:

- Karjatamine – võimalik ambitsiooni suurendada, eelkõige piimaveiste puhul. Lihaveiste puhul võiks ambitsioon olla 100% lähedal. Algandmed KOTKASest, kus ei ole kõikide loomade karjatamise andmeid. PRIA loomade registri jm allikatega koos peaks alusandmete kvaliteeti parandama.
- Loomade arv iseenesest ei ole kõige olulisem, pigem pidamispraktikad ja seos sellega, mida ja kuidas tehakse taimekasvatuses.

- Mulla süsinikusidumine ja -varu – peaks seda rohkem esile tõstma, ei tule praegu meetmetest välja. Taastav põllumajandus peaks olema selgemalt esile toodud – täpsemate põhimõtetena (mulla hoidmine kaetuna, mitmekesisuse tõstmine, taime- ja loomakasvatuse integreerimine, nii mehaaniliste kui sünteetiliste häiringute piiramine, elavad juured mullas), mitte ainult üldmõistena. Ka ÜPP toetused peaksid olema üles ehitatud taastavat põllumajandus soosiva ja võimaldavana.
- Mineraalväetiste kasutamise vähendamise protsenti peaks julgemalt vaatama (nt 20%). Mineraalväetiste (aga ka taimekaitsevahendite) vähema kasutuse juures on boonuseks ka väiksem kütusekulu.
- Igasugu suurte vähendamiste puhul on oluline seejuures, et see ei saa see toimida järsult, vaid pikkamööda.
- Täppisviljelus, et tootjal tekiks selgem arusaam, kui palju ja mis tegevus heidet mõjutab. Selle eelduseks on toitainebilanss.
- Metsastamine – selle võiks välja võtta, samuti maadevahetusega loodusliku rohumaa põllumaana kasutuselevõtt. Maastikuelemendina ja elurikkuse soodustamisena võiks jääda. Toiduraiskamise vältimine – praegune toodetud toidust 30% äraviskamine on väga suure keskkonnamõjuga. Vajalik konkreetsemad tegevused, kui vaid teadlikkuse suurendamine, nt kaaluda näiteks kohustusliku toiduannetamise nõude kehtestamist, maksusoodustusi annetustele, trahve liigse jäätmetekke eest, riiklike eesmärkide seadmine toiduraiskamise vähendamiseks. Seos jäätmeseadusega. Loomsete jäätmete käitlemise teema. Taimse toidu kättesaadavus – uued toitumissoovitused rõhutavad taimse toidu olulisust ja osakaalu suurenemist. Avalik sektor saab eeskuju näidata, aga oluline on ka haridus, nt kokkade koolitamine, kes oskaksid taimseid menüüsid koostada ja pakkuda (nt võimalik liha tarbimist vähendada ka eraldi serveeritava liha asemel pajaroogasid pakkudes).
- Kohanemine – tegelikult tuleks arvepidamises loobuda saagipõhisest arvestusest, pigem toiteväärtus, kliimamõju, elurikkus ja mullatervis.
- Kohanemisel on väga oluline looduslike alade suurendamine, looduse taastamine, mis toimib heite vähandaja ja sidujana.
- Andmed – kuidas me riigisiseselt andmeid kogume ja koondame. Kas me teeme nende andmete põhjalt järeldusi, hindame, kas ja kuidas meetmete mõjusid?
- Kõikide meetmete puhul on vaja hinnata, kuidas meetmed mõjutavad KHG heidet, aga ei saa jääda ainult KHG ja CO_2 keskseks. Mõju elurikkusele ja sotsiaal-majanduslikud mõjud tuleb samuti arvesse võtta.
- Kliimamuutuste pidurdamine ei pea olema liiga mugav.

3. Kokkuvõte

- Saadetakse memo koos slaididega, kirjalikud ettepanekud väljasaatmisest nädala jooksul.
- Töörühma tööst koostatakse kokkuvõte, mis läheb edasi juhtrühmale ja kliimanõukogule. Infoks ka töörühmale. Kliimaministeeriumil selgitada välja, kuidas seaduse koostamise ja kaasamise protsess edasi läheb.